

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

УДК 340.12. 66.03

ГАЛУНЬКО В.В.

КРИТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

У статті виявлено, що в умовах сьогодення соціальні держави переживають системну економічну і соціальну кризу, яка пов'язана не з прорахунками державного управління політичних сил, які знаходяться при владі. Доведено, що концептуально соціальна держава є такою, яка не здатна конкурувати з державами з ліберальною ринковою економікою. Висловлена гіпотеза, що соціальна держава в довгостроковій перспективі є такою, що не спроможна забезпечити права громадян та успішно функціонувати.

Ключові слова: глобалізація, криза, ліберальна ринкова економіка, неспроможність, пенсія, соціальна держава.

В статті виявлено, що в сьогоднішніх умовах соціальні держави переживають системний економічний і соціальний кризис, який пов'язаний не з просчетами державного управління політичних сил, що знаходяться у владі. Доказано, що концептуально соціальне державство не спроможне конкурувати з державами з ліберальною ринковою економікою. Висловлена гіпотеза, що соціальне державство в довгостроковій перспективі є такою, що не спроможна забезпечити права громадян та успішно функціонувати.

Ключевые слова: глобализация, кризис, либеральная рыночная экономика, несостоятельность, пенсия, социальное государство.

The article revealed that under the present social system states experiencing economic and social crisis. It has been proven that not related to governance failures the political forces in power. Conceptually, the welfare state is such that cannot compete with countries with liberal market economy. The hypothesis put forward that the welfare state in the long run this is not capable secured the rights of citizens and operate successfully.

Key words: globalization, crisis, liberal market economy, insolvency, pension, welfare state.

Вступ. На початку XXI століття Європейська спільнота переживає кризу, яку можна охарактеризувати як крах ілюзій щодо соціальної держави. Залишилися в історії держави так званого реального соціалізму, побудовані на плановій економіці (Радянський Союз, соціалістичні держави Центрально-Східної Європи), Соціалістична Федеративна Республіка Югославія. Із тієї комуністичної епохи продовжує існувати тільки ізгой сьогоденішнього світу КНДР, що є останнім осередком, ні чим не обмеженої тиранії, в якій про права людини взагалі не приходиться говорити [1]. До цього переліку, на наш погляд, тільки формально відноситься Китай, який бурхливо розвивається на засадах «соціалістичної ринкової економіки» [2].

Держави Європи з класичною ліберальною демократією в другій половині XX століття почали втілювати соціальні гасла шляхом перерозподілу національного багатства, спочатку від багатих до бідних, а пізніше – від працюючих до непрацюючих. При цьому різниця в доходах працюючих і непрацюючих стала мінімальною. Усе це не стимулює громадян (підданих) крайнучасниць ЄС до суспільно корисної праці.

© ГАЛУНЬКО В.В. – доктор юридичних наук, професор, академік (АН ВО України), директор (Науково-дослідний інститут публічного права)

В умовах глобалізації і СОТ у конкурентній боротьбі перемагають ті країни, які можуть запропонувати світовій спільноті більш якісні і дешеві товари (інтелектуальний капітал, технології та послуги). А ті з них, які більші споживають, ніж виробляють, приречені в довгостроковій перспективі до втрати спочатку фінансової, а потім і політичної незалежності. Такі держави поступово перетворюються із суб'єктів в об'єкти міжнародного права.

Країни, які мають кращий платіжний баланс, здійснюють фінансову експансію в країни, які сповідують засади соціальної держави, в яких громадяни вже не хочуть працювати. Держави-донори поступово ставлять держави з негативним платіжним балансом в залежність від себе, диктуючи вигідні для себе і своїх громадян умови.

В умовах сьогодення країни-учасниці ЄС, які сповідують засади соціальної держави, мають технологічну перевагу перед країнами з ринковою економікою, що бурхливо розвиваються без значного соціального навантаження на бюджет. Однак цей розрив швидко скорочується.

Іншими словами, в умовах глобалізації і СОТ у довгостроковій перспективі краще будуть жити громадяни тих країн, які не розраховують на допомогу держави і наполегливо працюють на себе, сплачуючи невеликі податки державі – громадяни несоціальних держав із ринковою економікою.

До проблеми державного соціального устрою звертали свою увагу практично всі великі мислителі минулого і сучасності, а також вітчизняні і зарубіжні теоретики права: Аристотель, Ф. Гайек, Ф. Гегель, Г. Гроцій, В. Копейчиков, О. Петришин, К. Маркс, О. Мурашин, Платон, Ж. Руссо, Д. Сяопін, М. Цицерон та ін. Проте безпосередньо проблемою критики соціальної держави в умовах сьогодення вони не займалися.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії держави і права, теорії політології і практики державотворення розкрити негативні чинники функціонування соціальних держав в умовах глобалізації і СОТ.

Результати дослідження. Класична ліберальна демократія веде свій початок від форм правління, що виникли наприкінці XVIII–XIX столітті під прямим і різнобічним впливом філософів Дж. Локка, Ш. Мон-теск'є, Ж.-Ж. Руссо. Характерними рисами класичної ліберальної демократії є базування на ідеї «загального добра для всіх», що створюється на основі загальної волі, відокремлення індивіда від суспільства та держави, розмежування двох автономних сфер – держави і громадянського суспільства, конституційне й інституційне обмеження сфери дії і повноваження держави, захист автономії та права меншості стосовно більшості, проголошення політичної рівності всіх громадян, наділення особистості фундаментальними, невід'ємними правами та затвердження її як головного елементу політичної системи, принцип народного суверенітету, парламентаризм, перевага представницьких форм політичного впливу, поділ влад, створення стримувань і противаг як умови ефективного контролю громадян над державою, запобігання зловживань владою [3].

Ліберальну демократичну державу не треба ототожнювати із соціальною державою. Перша – це майже завжди добре. Єдиний випадок, коли така держава має поступитися, – це умови надзвичайного стану чи війни. У свою чергу, соціальна держава може бути і ліберальною, і демократичною. Однак у силу своєї лівої спрямованості, на наш погляд, правова демократична держава з ринковою економікою вступає в протиріччя із соціальною державою.

Поняття соціалізм і його різновиди в трактуванні виникають усередині XIX століття. Однак лаконічне трактування «соціальна держава» було сформоване лише в 1929 р. німецьким державознавцем Х. Хеллером. Така держава визначає головною своєю функцією соціальну, тобто бере на себе турботу про добробут громадян, особливо тих, хто має потребу в соціальному захисті, забезпечує захист економічних і соціальних прав людини. Соціальна держава не лише розробляє програми допомоги матеріально незабезпеченим громадянам, але і бере на себе відповідальність за підтримку стабільного економічного становища громадян, збереження в суспільстві соціального миру [4].

В одних конституціях країн-учасниць ЄС категорія соціальної держави напряму прописана (ФРН, Іспанія, Франція), в інших розглядається через інші дотичні категорії, наприклад принцип соціальної справедливості в конституції Польщі, в третіх – опосередковано.

За ідеальної конструкцією соціальна держава – це держава, що ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, має збалансовану економіку і ефективну правову систему та здатна, відповідно до принципу соціальної справедливості, забезпечити громадянам гідний рівень життя, гарантувати соціальну стабільність, соціальну безпеку і соціальну допомогу, громадянський мир і злагоду. При цьому теоретики держави уточнюють, що соціальною може бути

тільки багата і раціональна (розумова) держава стратегічного розрахунку [4]. Іншими словами, соціальна держава і заможні громадяни є невід'ємними складовими частинами так званої соціальної держави. Держава, в якій живуть бідні люди, ніколи не може бути соціальною.

Не дивлячись на різне соціальне оформлення, сутність соціальної держави в країнах учасницях ЄС є схожою.

По-перше, така держава ґрунтується на розвиненому громадянському суспільстві, ефективній правовій системі. Не виникає сумніву, що за цим критерієм країни-учасниці ЄС досягли значних успіхів. Майже всі вони відповідають цим критеріям.

По-друге, вона мала б мати збалансовану економічну основу, створити розвинене соціально орієнтоване ринкове господарство. Проте в цій сфері об'єднана економіка ЄС не витримує конкуренції з несоціальними державами. Зараз ЄС переживає складний період затяжної рецесії. Згідно з прогнозами темпи зростання економіки в країнах ЄС залишаються низькими, а в умовах старіння населення і слабкою інвестиційної активності вони будуть все більше залежати від зростання продуктивності. У першій половині 2016 р. зростання в країнах ЄС становило 1,9%, що на 2,1% менше, ніж у другій половині 2015 р.; очікується, що економічне зростання в країнах ЄС знизиться до 1,4% в 2017 р. [5]. При цьому ріст ВВП Китаю, основного конкурента ЄС, у 2016 році становив 6,7% [6].

Іншими словами, економіка ЄС більш ніж в три рази відстає в динаміці розвитку від Китаю. За останні 10 р. (з 2005 по 2015) ЄС мав від'ємний баланс із Китаєм, який склав більше ніж 1,5 трильйонів євро, що складає суму боргу більше ніж 3 тис. євро на кожного громадянина країн-учасниць ЄС (503,5 мільйонів). І хоча ця сума ще не є критичною, борг країн-учасниць ЄС перед Китаєм постійно зростає. Так продовжуватися довгий час не може.

По-третє, одним із чинником соціальної держави є «цивілізоване соціальне законодавство, що відповідає принципу соціальної справедливості», яке гарантує поєднання державної турботи про соціальну захищеність основних прав громадян відповідно до закону і соціальної активності самих громадян у сферах, ключових для їхнього особистого життя, яке поділяється на: 1) гарантії соціальної безпеки громадян, котрі самостійно (завдяки своїй активності) забезпечують необхідний/достатній рівень матеріального добробуту для себе і членів своєї сім'ї; 2) соціальну допомогу громадянам, які неспроможні нести відповідальність за свій добробут, тобто соціально вразливим верствам населення – літнім людям, непрацездатним, хворим, безробітним із незалежних від них причин; малолітнім дітям, котрі не мають батьків та ін.

Не заперечуючи такий підхід, хотілося би відзначити, що в умовах сьогодення соціальне спрямування законодавства призводить до негативних наслідків. Розглянемо це на прикладі Іспанії. Мінімальна зарплата складає 757 €, мінімальна пенсія – 636 €, а допомога по безробіттю може різнитися від 497 до 1397 € [7; 8]. Іншими словами, непрацюючі мають можливість отримувати дохід більший, ніж працюючі. Це приводить до того, що значна частина підданих короля Іспанії намагаються і часто отримують у законний спосіб соціальну допомогу і не працюють. Що є неприпустимим.

По-четверте, соціальна держава мала б проводити політику, спрямовану на зміцнення соціальної стабільності і злагоди в суспільстві, зведення до мінімуму надмірного майнового розшарування населення, формування «середнього класу» шляхом розумного оподаткування доходів [4].

Проте в умовах сьогодення великі соціальні зобов'язання держави приводять до того, що такі держави не те що не хочуть встановити низькі податки для малого і середнього бізнесу, а вони не можуть це зробити. Соціальна держава має утримувати велику кількість непрацюючих. А високі податки в умовах глобалізації і СОТ приводять до того, що вітчизняний малий і середній бізнес стає неконкурентним з аналогічним зарубіжними державами, які не переобтяжені соціальними зобов'язаннями.

По-п'яте, соціальна держава всією своєю сутністю знищує традиційну систему утримання непрацездатних, катастрофічно погіршує демографічну ситуацію.

Вже не перший рік ЄС стикається з безпрецедентними демографічними змінами (старіння населення, низький рівень народжуваності, зміна структури сім'ї та міграції). Вони намагаються їх вирішити в наступний спосіб: підтримуючи демографічне оновлення шляхом поліпшення умов для сімейного життя, підвищення зайнятості, підвищення продуктивності й економічної ефективності за рахунок інвестицій в освіту і наукові дослідження, прийому та інтеграції мігрантів в Європу, забезпечення стійкості державних фінансів, щоб гарантувати адекватні пенсії, охорону здоров'я і довгостроковий догляд [9].

Проте, на наш погляд, ці заходи є такими, що приречені на невдачу до тих пір, поки Брюссель і уряди країн-членів ЄС не відкажуться від популізму і не почнуть поступово повертати традиційну систему забезпечення непрацевдатних за рахунок сім'ї, а не державних гарантій. Треба поступово відмовлятися від постулатів соціальної держави, коли вона зобов'язана утримувати всіх непрацевдатних.

Традиційна система утримання непрацевдатних є природною і досконалою. Завдяки їй людство перемогло в міжвидовій боротьбі і майже 200 тис. років успішно розвивалося. Основне правило природного утримання непрацевдатних: працевдатні члени родини зобов'язані утримувати непрацевдатних, зокрема батьки – малолітніх дітей, а дорослі діти – літніх батьків. Наслідки повернення до такого стану речей будуть дуже благодатними: чим більше має людини дітей, тим більше забезпечена його старість. Це не виключає добровільних страхових пенсій та державних пенсій невеликої групи осіб (до 1%), які присвятили своє життя і потратили кращі роки не сім'ї (дітям), а державі. Тільки останні мають права отримувати державну пенсію. До речі, такий мудрий стан речей збережений у Китаї.

Висновки. Усе вищевикладене дає можливість сформулювати висновки щодо проблеми соціальної держави:

- 1) соціальна функція, як основний напрям діяльності держави, себе вичерпала, зловживання нею носить деструктивний, шкідливий для громадян характер;
- 2) соціальні держави не витримують конкуренції з іншими державами з ліберальною ринковою економікою;
- 3) вони не в змозі забезпечити сприятливі умови для бізнесу;
- 4) соціальні держави не мотивують своїх громадян до суспільно корисної праці;
- 5) наслідком їх діяльності є старіння населення, демографічна криза, оскільки громадянам матеріально не вигідно мати дітей;
- 6) соціальна держава в довгостроковій перспективі незворотно приводить країну до економічно-суспільної кризи.

Отже, в умовах сьогодення проходить економічний крах соціальних держав, і чим раніше розвинута демократична держава з ринковою економікою від такого стану відмовиться, тим скоріше буде подолано в ній системну соціально-економічну кризу.

При цьому треба врахувати наступне. По-перше, ми не пропонуємо порушувати принципи гуманізму по відношенню до нужденних. Він має замінити соціальні виплати багатом гуманною підтримкою невеликої кількості людей, які не мають підтримки від сім'ї. По-друге, правові аспекти відходу від соціальності має здійснюватися із суворим дотриманням принципу «Закон зворотної дії не має». Це означає, що відміна обов'язкової страхової чи державної пенсії має стосуватися тільки тих осіб, які ступлять у трудові відносини з державною після прийняття відповідних змін і доповнень до законодавства. Іншими словами, на молодь. А щодо всіх інших осіб має зберігатися право на отримання пенсії й інші соціальні виплати в порядку і розмірі, передбаченому законодавством на момент вступу їх у правові страхові відносини із загально-обов'язковим публічним страховим фондом чи державою. До речі, в такий же спосіб має збільшуватися і пенсійний вік. Іншими словами, за популізм попередніх правителів прийдеться ще, як мінімум, половину століття розраховуватися їм дітям і внукам. Проте інший шлях не може бути визначний правовим.

Список використаних джерел:

1. ООН пригрозила владі КНДР судом за порушення прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : region.unn.
2. Конституція Китаю 1982 р. із змінами 1988, 1993, 1999, 2004 рр. Законодавельство Китая [Електронний ресурс]. – Режим доступу : chinalawinfo.ru.
3. Хлибова Л. Историчні форми демократії. Збірник наукових праць з гуманітарних дисциплін «Славута» / Л. Хлибова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://slavutajournal.com.ua/archiv-nomeriv/slavuta-vipusk-4-5-2011/istorichni-formi-demokrati%D1%97/>.
4. Соціальна держава. Теорія держави і права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1802081443079/pravo/sotsialna_derzhava.
5. Экономика Европейского Союза: рост, работа и интеграция. МБПП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vsemirnyjbank.org/ru/region/eca/publication/eurer>.
6. Record EU deficit in trade in goods with China of €180 billion in 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7553974/6-12072016-BP-EN.pdf/67bbb626-d55f-4032-8c24-48e4c9f78c3a>.

7. Las pensiones suben el 0,25% en 2017 ¿Cómo quedan las más altas y más bajas? UEL : http://economia.elpais.com/economia/2016/12/30/actualidad/1483100547_830872.html.

8. Prestación por Desempleo. 2017. URL : http://www.citapreviainem.es/prestacion-por-desempleo/#Cuanto_se_cobra_con_la_prestacion_contributiva.

9. Demographic analysis. Europa. 2016. URL : <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=502>УДК.

10. Титаренко Л. Становлення, розвиток та перспективи соціально орієнтованої держави в Україні. DRIDU. 2009 / Л. Титаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01\(1\)/Titarenko.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-01(1)/Titarenko.pdf).

УДК 340.12 (045)

ПОЛОНКА І.А.

КОМПЛЕКСНИЙ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОЗНАК ОБ'ЄКТИВНО ПРОТИПРАВНОГО ДІЯННЯ

Статтю присвячено теоретико-правовому аналізу розуміння класифікаційних та сутнісних особливостей ознак об'єктивно протиправного діяння. Наведено авторські ознаки об'єктивно протиправного діяння, а саме: протиправність, суспільна шкідливість (небезпечність), невинуватість, суб'єктність та застосування заходів захисту. Вказано на перспективи подальшого дослідження.

Ключові слова: об'єктивно протиправне діяння, протиправність, суспільна шкідливість, невинуватість, заходи захисту.

Статья посвящена теоретико-правовому анализу понимания классификационных и существенных особенностей признаков объективно противоправного деяния. Приведены авторские признаки объективно противоправного деяния, а именно: противоправность, общественная вредность (опасность), невинность, субъектность и применение мер защиты. Указано на перспективы дальнейшего исследования.

Ключевые слова: объективно противоправное деяние, противоправность, общественная вредность, невинность, меры защиты.

The article is devoted to theoretical and legal analysis of understanding of classification and the essential features of attributes of an objectively wrongful act. The author's attributes of objectively wrongful act, namely, illegality, social harm (danger), innocence, subjectivity and the use of protective measures, are given. The perspectives of further researching are underlined.

Key words: objectively wrongful act, wrongfulness, social harm, innocence, protective measures.

Вступ. Сучасна юридична наука і практика повинні базуватись на єдиній логіко-мовній основі, яка визначає загальноправові поняття. Із дидактичного боку можливість чіткого розмежування правових понять і категорій характеризують юриста як грамотного та професійного спеціаліста. Труднощі в розмежуванні існують у визначеннях схожих правових явищ, які мають відмінний сутнісний і змістовий обсяг і, відповідно, різне юридичне значення. Безумовно, до таких правових понять слід віднести об'єктивно протиправне діяння.

На сьогодні варто констатувати, що об'єктивно протиправне діяння належить до кола правових інтересів наукової спільноти досить побічно. Здається парадоксальним той факт, що ця

© ПОЛОНКА І.А. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри професійних та спеціальних правових дисциплін (ПВНЗ «Буковинський університет»)